

Sosyalizm (Socialism)

Michael Newman, çev. Hakan Gür, Dost Yayınları, Ankara, 2013.

Tamer YILDIRIM*

Yazar Michael Newman, eserde genel olarak tarihsel ve pratik açıdan sosyalizmi eleştirerek ele almaktadır. Sosyalizmin uluslararası bir değerlendirmeyle çağdaş biçimlerini de tartışarak sosyalizm hakkında oldukça iyimser diyebileceğimiz bir görüşle gelecekte nasıl başarılı olabileceğini göstermeye çalışmaktadır. Bunun için Küba'daki Komünizmi ve İsveç'te uygulanan sosyal demokrasiyi örnek olarak ele almaktadır. Yani 21. yüzyılda böyle bir ideolojinin geleceğinin olup olamayacağı noktasında olumlu yönde bazı ihtimalleri göstermeye çalışmaktadır. Bununla ilintili olarak günümüzde oldukça popüler olan feminizme, yeşil sosyalizme, anti-kapitalist hareketlere değinmekte, eşitlik, dayanışma, işbirliği gibi büyük ölçüde geçmişte kalan değerlerden ne gibi dersler çıkarılması gerektiğini tartışmaktadır.

Geçen yüzyıl uzun bir süre boyunca birçok sosyalistin inancı ve birçok muhalifinin korktuğu şey, Marx'ın haklı olduğu; kapitalist dizinin sonu gelmişti ve yerini sosyalizme bırakacaktı. Son yıllarda ve özellikle de 1989 ile 1991 arasında, Sovyet bloğunun çöküşüyle birlikte, tam tersine büyük bir değişim gerçekleşmişti. Artık zafer kazanan taraf kapitalizmdi ve sosyalizm içinde bulunduğumuz yüzyıl ilerledikçe yok olup gidecek tarihsel bir kalıntıydı. Fakat yazar bu görüşe katılmamakta ve eserin son bölümünde sosyalizmin süregelen ve çağdaş geçerliliğini sergilemeye çalışmaktadır. Çünkü yazara göre sosyalizm hem merkezi hem de yerel; tavandan düzenleniyor; devrimci ve reformcu; hayalci ve ulusçu; siyasal partilere bağımlı ve onlardan uzak; ticaret birliğinin doğal bir sonucu ve ondan bağımsız; endüstrileşmiş zengin ülkelerin ve yoksul köylü toplulukların bir niteliği; seksist ve feminist; büyümeye ve çevreyi korumaya inanıyor (s. 9-10). Bu tür özellikler bütün insanlığı kuşatacak ve kendini kabul ettirecek unsurları içermektedir. Bugün değilse bile bir dönem sonra böyle olacağı kuvvetle muhtemeldir. Sosyalizmin tarihsel köklerine de değinen yazara göre bazıları sosyalizmin temelini Platon'a, bazıları da Hıristiyanlığa dayandığını söylerken, birçokları da sosyalizmin temelini 17. yüzyılda yaşanan İngiliz İç Savaş'ındaki radikal hareketlere dayandırmaktadır. Ancak, modern sosyalizm 19. yüzyılın başlarında Avrupa'da ortaya çıktı. Bunun nedeni uzun zamandır tartışılmaktadır.

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Öğretim Üyesi.
(tyildirim@sakarya.edu.tr)

şılmakta, ama geniş kabul gören görüşe göre çok hızlı ekonomik ve toplumsal değişiklikler ve hareketlerdeki kentleşme ve endüstrileşme olguları büyük önem taşımaktadır. Bunu en açık şekilde ortaya koyan Marx ve Engels oldu. Marx ile Engels'in işbirliği sosyalizm tarihinin en önemli kuramlarından birini üretti. Ancak, eserleri her zaman çeşitli yorumlardan daha fazla siyasal alanda yankı bulmuştur. Marx ve Engels'in çalışması -tarihsel değişimin bir açıklaması, kapitalizmin dinamiklerinin bir çözümlemesi ve çalışan sınıfın bu dizgenin ötesine geçen bir etmen olarak oynadığı role ilişkin bir tahmin olarak- kendilerinden öncekileri kat kat aşan kuramsal görüşleri dile getirdi. Marx ve Engels çözümleme yolunda genel bir yaklaşım sunuyordu. Ancak, onların kavrayışlarının yaşamsal önemini kabullenmek kendi dinamiklerinde her açıdan geçerli olduklarını dile getirmek anlamını taşımaz. Ayrıca, her ne kadar belirli bir sınıf ve sınıf çatışması kuramının netleşmesi Marx'la gerçekleştiyse de, Marx'ın ölümünün ardından modern sosyalizmin nihai biçimleri sosyal partilerin egemenliğiyle birlikte ortaya çıktı. (s. 37-47).

Fakat yazar özellikle Sovyet dönemine ve Lenin'in tecrübesine değinmiştir. Buna göre devrimin başlarında, bazı alanlardaki ciddi baskıları, kültürü herkesin erişebileceği biçimde yaymak, eğitim olanaklarını yaygınlaştırmak ve cinsel eşitlik sağlamak türünden gerçek çabalara eşlik etmiş ama Aralık 1917'deki, karşı devrime yönelik her türlü çabayı ortaya çıkarıp bastırması için Cheka'yı (yani gizli polis örgütü) kurulmuştur. Örgüt kuşkulandığı kişileri anında idam etti ya da hapsedti - bu kişilerden bazıları sırf toplumsal kökenlerinden ötürü kuşkulular arasındaydı. Mayıs 1918'de Lenin'e karşı düzenlenen bir suikast girişiminden sonra Kızıl Terör uygulamaya konuldu; bunun sonucunda binlerce idam gerçekleşti ve Cheka adeta devlet içinde devlet gibi hareket eder hale geldi. 1920'ye gelindiğinde altı yıllık savaş sonunda ekonomi de sefil durumdaydı, köylülerin desteğinin tamamen yitirilmesi tehlikesi vardı ve yaklaşık 8 milyon insan Bolşevik Devrimi'nden bu yana hastalık ya da yetersiz beslenmeden ötürü yaşamını yitirdi. Birçok yorumcu Leninci partinin ardından gelen Stalin (1879-1953) diktatörlüğü için zemin oluşturduğunu düşünse de, Stalin'in bu partiyi yok ettiği ve saf dışı bıraktığı da aynı biçimde ileri sürülebilir. Bu nedenle, Sovyetler Birliği'nin izlediği yolu eleştirel birçok Marksçı devrimci, Lenin'in "demokratik merkezîyetçilik" dizgesine dayanan parti kavramının geçerli olduğuna ve sorunların da bu kavramın daha sonraki uygulamalarından neşet ettiğine inanmaya devam etmiştir/etmektedir (s. 56-60). Fakat yazar buna karşıt olarak da Avrupa devletlerinde sosyal demokratik yönetimlerin başarısızlıklarının Stalincilik ile Maoculuk tarafından işlenen suçlarla kıyaslanamaz bir şekilde arttığını belirtmiştir. Bu yönetimlerin Sosyalist değerleri yansıtan alternatif bir toplum modelini yaratabileceklerini ileri sürmek de zordur. Bu

açından, hiçbir Parti şimdiye kadar tam anlamıyla başarılı olmadıysa da, İsveç sosyal demokrasisi ve Küba komünizmi eşitlik, işbirliği ve dayanışma hedeflerini uygulamaya çaba gösterdi ve önemli başarılar sağladı. Bu nedenle, bu devletler örnek inceleme konuları olarak seçilmiştir. Fakat örnek olarak seçilen bu devletlerin bile içerisinde pek çok sorunu barındırdığı da bir gerçektir. Zira günümüzdeki durumu göz önüne alındığında İsveç'in bir "sosyal Demokrasi" mi yoksa iç ve uluslararası baskıların birleşimi yoluyla, artık Avrupa'ya özgü bir tür gelişmiş kapitalist "düzgü"ye doğru mu ilerlediği tartışmalıdır. Küba'ya baktığımızda, mesela 2003'te üç kişinin bir gemiye el koyup Florida'ya kaçmaya kalkışmaktan idam edilmesi gibi pek çok olaydan hareketle, rejimin artık devrimin açıklanmış hedefleri yönünde ilerlemek yerine hayatta kalmak için çabaladığını akla getirmektedir. Dolayısıyla her iki devlet tipik örnekler oldukları için değil, farklı geleneklerin sınırlamalarının yanı sıra potansiyelini de sergiledikleri için seçilmiştir. 1970'lere gelindiğinde, Yeni Sol toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Bu hareketler, sosyalist kuramın ve uygulamanın başat biçimlerinin, mevcut meseleleri marjinalleştirdiği ve gözardı ettiğini ve sosyalizmin zenginleştirilmesi için yetersiz kaldıklarını savundular ve sosyalizmin zenginleşme için kuramının boyutlarının genişletilmesi gerektiğini ileri sürdüler. Eskiden somut olan şeyler artık eriyip gitmişti: sosyalizm merkezleşmiş olmaktan uzaktı. Dolayısıyla yazar son bölümlerde gelişme ve bölünme sürecini çok farklı sorular ortaya atan iki önemli yönelimi anlatmaya çalışmıştır: feministler ve yeşiller hareketi. Bunlardan feminizme baktığımızda eğer eşitlik, işbirliği ve toplumsal dayanışma sosyalizmin temel değerleriyse, sosyalizmin kadınların toplumdaki rolünü ve konumunu çok önemli sayması da doğaldır. Ancak, sosyalizmin özellikle de aile içinde ve cinsel likidite konusundaki sicili oldukça yetersizdir. İlk sosyalistlerden bazıları erkek-kadın rollerini ve ilişkilerini kendi fikir ve uygulamalarına katmak için gerçek bir çaba sergilediler. Örneğin; "Dinsel batıl inanç" meselesine muhalefetinin bir parçası olarak, 19. yüzyılın ütopyacı sosyalisti Robert Owen, Hıristiyanlığın evlilik kavramına karşı çıktı ve geleneksel aile birliğini işbirliği önünde bir engel olarak gördü ve taraftarları eşitlik ve işbirliğini vurgulayan törenlere dayalı kendi cinsel birliktelik biçimlerini tasarladı. Ancak, uygulamada işbirliğine dayalı toplumlarda kadınların yaşamı çoğu zaman zor oldu. Owen'ın çağdaşı Charles Fourier cinsel özgürlüğü daha da ileri götürerek her türlü cinsellik biçimini meşru kabul etti ve kendi gruplarında bunu ifade etmenin yollarını aradı. Ancak Marksçı kuram sonraki sosyalist fikirler üzerinde daha büyük etki yaratacaktı. Marx'ın ölümünden sonra Engels, *Aile, Özel Mülkiyet ve Devletin Kökeni* (1884) adlı eserinde kadınların konumunu açıklamaya çalıştı. Engels, kapitalizmin gelmesiyle birlikte, kadınların başat konumunun tersi-

ne döndüğünü ileri sürmektedir. Engels'e göre, aile var olmadan önce tamamen serbest cinsel ilişkiden ibaret bir durum söz konusuydu. Kan bağı akrabalar eş konumundan dışlanınca kabile grubunda erişilebilir kadınların sayısı azalmış ve erkekler tek tek kadınlar üzerinde hak iddia etmişlerdi ve böylece aileye giden yol açılmıştı. Ancak, Engels o zamanlar hala erki elinde bulunduranların kadınlar olduğunu ileri sürmektedir, çünkü üreme kabilenin var olması için gerekliydi ve kadın temel maddi gereçleri -yatacak yer, giysi, yemek pişirme gereçleri ve benzeri- üretmektedir. Bütün bunlar, hayvanların erkeklerin denetiminde evcilleştirilmesi ve yetiştirilmesinin önem kazanması ile değişti. Bu nedenle, Engels'e göre, kadınların özgürlüğü ancak özel iyeliğin ortadan kaldırılması yoluyla sağlanabilirdi. Daha Sonraları birçok feministin belirttiği gibi, Engels'in yorumunda açıklanmamış varsayımlar bulunmaktaydı. Mademki artık üretim ve özel iyeliğin gelişiminden önce bile cinsiyete dayalı bir yemek ayrımı yoktu, o halde kadın ne diye yatacak yer ve yemek pişirme gibi kaynakları denetliyor? Ne diye hayvan yetiştirme işi erkeklerin denetiminde? Ayrıca özel iyeliğin gelişimi öncesinde cinsiyetler arasında bu türden farklılıklar varsa, bu ekonomik dizgenin sona ermesi kadınları nasıl özgür kılabilirdi? Yine de, Marksçı düşünce 1960'lar sonrasında "ikinci dalga" feminizmin temel niteliği haline gelecek iki çözümleme düzeyini birleştirmiştir (s.122-125).

Değinilmesi gereken diğer bir konu da sosyalizmin veya komünizmin nerede uygulanacağı sorusuydu. Çünkü çağdaş dönemdeki fikrin ileri sürülenlerine göre komünizm gelişmekte olan ülkelere özgü bir olguydu ve belirli bir ekonomik düzeye ulaştıktan sonra da kendi kendisini yok etmekteydi; sosyal demokrasi ise, dizginlenmemiş bir kapitalizmin aşırılıklarını yumuşatarak kendi kendisini gereksiz hale getirmişti. Buna göre, Marksçılığın tarihsel yasası tersine dönmüştür, çünkü Kapitalizm sosyalizmin yerine geçmiştir (s. 176). Günümüzdeki realite ve tarihteki olumsuz unsurlar göz önüne alındığında bu değerlendirme aslında doğrudur. Ama bu sadece konunun tek bir açıdan ele alınmasını ifade etmektedir. Bir diğer durumda 21. yüzyıl sosyalistlerinin kimliklerin (ulusçuluk, etnik köken ve din gibi) genellikle çoklu kimliklere sahip olan insanlar için büyük önem taşıdığını da kabul etmeleri gerekecek, yani Sosyalistlerin doktrinlerinin hem bu gerçekle uyumlu olmasını hem de uyumlu algılanmasını sağlamaları gerekecektir (s. 200-201).

Genel olarak, her bir gelenek tek başına geçerli olduğunu ileri sürme eğiliminde olsa da, bu eser savlara karşı çıkan bir varsayıma dayanmaya çalışmaktadır. Birinci bölümde her birinin sosyalizmin temellerine katkı sağladıkları ileri sürüldü; ikinci bölümde hem İsveç sosyal demokrasinin hem de Küba komünizminin kendilerine özgü başarıları ve başarısızlıkları olduğu

sonucuna varıldı; üçüncü bölümde de feminizm ile ekolojinin aynı anda sosyalizmi hem geliştirdiği hem de böldüğü ileri sürüldü. Fakat yazara göre, “sosyalizm artık eklektik olma tehlikesini de göze alarak içerici olmak zorundadır” (s. 202). Hatta yazar son noktada şunları söyler; “Ütopyaı içermeyen bir dünya haritasına göz atmaya bile değmez, çünkü o harita insanlığından daima ayak bastığı bir ülkeyi dışlamaktadır ve insanlık o ülkeye ayak bastığında uzaklara bakar ve daha iyi bir ülkenin olduğunu görünce de yeniden açılır denize. İlerleme, ütopyanın gerçekleştirilmesidir” (s. 205). Fakat bunun gerçekleştirilmesi için yazar, bazı ilkeleri insanların edinmesi gerektiğini de belirtir. Buna göre emek ve Sosyalist ruh dinamizmini ve tarihsel inisiyatifini yeniden kazanılacaksa, Marksçuların, Marx’ın kesinlikle yapacağı şeyi yapması gerekir. Yani içinde bulunulan yepyeni durumu anlamak, onu gerçekçi ve somut bir biçimde çözümlemek, emek hareketinin başarılarının yanı sıra başarısızlıkların tarihsel ve diğer nedenlerini çözümlemek ve yalnızca ne yapmak istediğimizi değil, aynı zamanda nelerinde yapılması gerektiğini açık bir biçimde belirtmek (s. 172).

Eserin çevirisi akıcı olmasına rağmen eserde konularla ilgili olgu, analiz, bakış açıları oldukça yoğun bir şekilde sunulduğundan okuyucuya hızlı bir beyin fırtınası gibi gelmekte ve doyurucu olmaktan uzak kalmaktadır. Fakat sanırım bir giriş kitabından fazlasını beklemek de hata olacaktır.